



Sara Pekić
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3,
10 000 Zagreb
2. godina diplomskog studija
Etnologija i kulturna antropologija i Anglistika
sara.pekic1@gmail.com

Sablasi Svjetskog nogometnog prvenstva u Kataru

Terrors of the FIFA World Cup in Qatar

Sažetak

Ovim se radom želi naglasiti humanitarna kriza nastala tijekom priprema za FIFA-ino Svjetsko nogometno prvenstvo održano koncem 2022. godine u Državi Kataru. Naglašavaju se silnice koje su dovele do nekih od problema vezanih za SP, najprije onih koji se dotiču kršenja ljudskih prava migrantskih radnika (fizički rad po vrućini, oduzimanje putnih i osobnih isprava, nemogućnost odlaska) tijekom rada na katarskoj infrastrukturi. Naglašavajući izostanak transparentnosti odabira Katara kao domaćina dvadeset i drugog po redu Svjetskog prvenstva, u ovome radu prikazan je odnos katarskih vlasti spram migrantskih radnika, platežna moć Katara, sustav kafale, kao i posljedice ovog sustava. Katar kao autoritet nika-ko nije jedini akter zaslužan za ovakvu situaciju, no upravo zbog nje našao se u središtu medijske pozornosti.

Ključne riječi

FIFA, FIFA Svjetsko Prvenstvo, Katar, migrantski radnici, suvremeno ropstvo, 2022.

Abstract

This work aims to highlight the humanitarian crisis that occurred during the preparations for the 2022 FIFA World Cup held in Qatar. The focus is put on the factors that led to some of the problems related to the World Cup, especially those related to the violation of the human rights of migrant workers (physical labor in heat, confiscation of travel and personal documents, inability to leave) during work on Qatari infrastructure. Emphasizing the lack of transparency in the selection of Qatar as the host of the twenty-second World Cup, this work portrays the attitude of Qatari authorities towards migrant workers, Qatar's financial power, the kafala system and its consequences. Qatar, as an authority is not the only actor responsible for such a situation, but precisely because of it, it has been in the media spotlight.

Key Words

Contemporary slavery, FIFA, FIFA World Cup, migrant workers, Qatar, 2022.

Samo su dva iskonska straha, jesi znala to? Rodiš se sa strahom od glasnih zvukova i strahom od padanja. Ozbiljno, imaš na internetu. Ostalih stotinu fobija naučiš od bližnjih. Neke te čuvaju od opasnosti, da. Ali većina je tu samo da zbija šale s našim životima. (Novak, 2016: 11)

Uvod

Osamdesetih godina prošloga stoljeća arapski se svijet sastojao od osamnaest država s otprilike 150 milijuna žitelja (Halliday, 1982: 9). Zbog naglog ekonomskog razvoja u proteklih 40 godina, danas to područje obuhvaća dvadeset pet država i teritorija s približno 325 milijuna stanovnika. Presudnima za ekonomski prosperitet ovog područja pokazali su se nafta i plin, koji su ujedno bili i katalizatori velikih sukoba. Jedan od njih je uvođenje jeftine radne snage radi povećanja *meke moći*¹, što je nužno rezultiralo izrabljivanjem te strukturnim, fizičkim i simboličkim nasiljem. Arapska zemlja koja je u središtu ovog rada je Država Katar, nedavni domaćin FIFA-inog Svjetskog prvenstva u nogometu. Katar je ovdje simptomatičan jer je to država od tri milijuna stanovnika, od čega 2,5 milijuna čine migrantski radnici. U ovome će se radu problematizirati radni

i životni uvjeti migrantskih radnika pri izgradnji katarske infrastrukture za potrebe SP-a u nogometu 2022. godine. Također, naglasak će biti stavljen na kafalu - specifičan sustav rada prisutan u arapskim zemljama. Naposljetku, iznijet će se neke od posljedica uzrokovane prekarim radom u Kataru.

Katar: represivna autokracija

Stanovništvo Katara je sve do 1990-ih bilo pretežito nomadskog karaktera. Nakon prodajenaftnih i plinskih resursa, Katar ubrzo stječe superlativno bogatstvo, te domaće stanovništvo počinje odbijati baviti se manualnim poslovima. Zbog nedostatka radne snage u sekundarnim djelatnostima, Katar počinje uvoziti radnike iz siromašnijih dijelova svijeta, napose južne Azije.

Katar je apsolutistička monarhija, stoga ondje ne postoji sloboda izražavanja, medijska sloboda ni sloboda udruživanja, a zakonom je propisano da svaka ženska osoba mora imati muškog patrona koji će donositi sve odluke o njenom životu.² Blake (2022) još nadodaje da su istospolne veze kriminalizirane, da su novinari i aktivisti opetovano pritvarani te da je bičevanje zakonski priznato kao oblik kažnjavanja.

Nagla ekspanzija novačenja radnika kreće od 2010. godine, nakon što

¹Meka moć, prema J. Nyeu odnosi se na sposobnost države, organizacije ili pojedinca da postigne svoje ciljeve i utječe na druge služeći se uvjeravanjem i privlačenjem, a ne prisilom ili silom. Meka moć temelji se na kulturnim, ideološkim i moralnim čimbenicima koji oblikuju preferencije i ponašanje drugih, bez nužnog oslanjanja na ekonomska ili vojna sredstva. Primjeri meke moći uključuju političke vrijednosti države, njezine kulturne proizvode poput glazbe i filmova, obrazovanje te utjecaj ideja i ideala pojedine države na globalna pitanja. Meka moć također predstavlja važan alat u diplomaciji, odnosima s javnošću i međunarodnim odnosima, a koristi se za postizanje širokog spektra ciljeva, poput promicanja mira, izgradnje saveza, unapređenja demokracije ili poboljšanja ugleda države (2005).

²O slobodi izražavanja, tiska, udruživanja i okupljanja te ženskim, LGBTQ i radničkim pravima pogledaj na <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/11/qatar-six-things-you-need-to-know-about-the-hosts-of-the-2022-fifa-world-cup/>

Katar biva izabran za domaćina FIFA-inog Svjetskog prvenstva u nogometu. Stoga se može zaključiti da dio katarske ekonomije funkcionira pod velom javne tajne koju odlikuju službena legitimacija te kolektivna prihvatljivost. Međutim, Katar već desetljećima ovisi o privremenim, preknarnim radnicima južne Azije i istočne Afrike.

Kako je Svjetsko nogometno prvenstvo završilo u Kataru

Vox (2022) tvrdi da je u posljednjih osamnaest godina Katar bio domaćin dvadeset velikih sportskih događaja (2:20-2:24), iako sami dotada nikada nisu sloveli kao sportska nacija.

FIFA je prije trinaest godina izabrala Katar da bude domaćin 22. svjetskog prvenstva u nogometu. Samo glasanje i objavljivanje domaćina 21. Prvenstva (Rusija) te domaćina 22. Prvenstva obilježeno je kontroverzama. Naime, netransparentno nadmetanje, odnosno podmićivanje FIFA-inih članika tijekom procesa selekcije domaćina brzo je dospjelo u javni diskurs, te su se oni ubrzo našli pred lavinom osuda i istraga. Khan stoga tvrdi:

„[...] samo je 11 od 24 članova Izvršnog odbora koji su glasovali u postupku nadmetanja danas još aktivno. Ostali su ili otišli u mirovinu ili su izbačeni iz FIFA-e ili su podnijeli ostavke dok su bili pod istragom. Činjenica da su neki od tih članova dali ostavke aludira na mogućnost da je broj podmićenih ili korumpiranih dužnosnika veći nego što će Garcia (glavni odvjetnik u istrazi o etičkom kršenju u FIFA-i, op.a.), FBI ili drugi istražitelji moći dokazati.“ (2014: 51).

U konačnici ispada da nitko zapravo nije kazneno odgovarao za svoje postupke. Osim što je ovdje

posrijedi fenomen difuzije odgovornosti, ni nadležna tijela nisu poduzela nikakve daljnje korake u provođenju pravde. Katar je, dakako, zanijekao takve optužbe te inzistirao na legalnosti i transparentnosti odabira. Iako se do točnog iznosa koji je utrošen za pripremu Prvenstva ne može doći jer ga Katar javno ne priznaje, jedna brojka ipak je poznata javnosti. Okuražen željenim ishodom da bude domaćin SP-a, Katar od 2010., dakle narednih dvanaest godina, ulaže nevjerojatnih 220 milijardi dolara na pripreme za Prvenstvo. Samo radi usporedbe, Rusija je, kao domaćin Prvenstva 2018., uložila 14,2 milijardi dolara (Insider Business, 2022: 0:20-0:30). Dosad neviden infrastrukturni projekt za potrebu Svjetskog prvenstva sastojao se od izgradnje novih i proširenja postojećih cesta, izgradnje osam stadiona, osiguravanja smještajnih jedinica za preko milijun posjetitelja, ugradnje klimatskih uređaja na stadione, održavanja travnatih površina te proširenja zračne luke (Insider Business, 2022: 1:20-2:21). Tu treba ubrojiti i urbanističku izgradnju Lusaila (Vox, 2022: 3:06-3:11), grada-domaćina finala Prvenstva. Worden i Human Rights Watch naglašavaju da su tako stvoreni vrlo pogodni uvjeti za perpetuiranje trgovine ljudima te prisilnog rada (2014: 35-36) upravo zato jer je posrijedi širi društveno-politički kontekst koji je Kataru omogućio uporabu suvremenog ropstva pri izgradnji stadiona za internacionalni događaj. Također, treba naglasiti je li izgradnja čak osam stadiona za zemlju od svega tri milijuna stanovnika zapravo održiva.

Povijest FIFA-e

Netflixova mini-serija FIFA Uncovered u četiri epizode minuciozno dočarava povijest FIFA-e i (povijest) njene

korumpiranosti. Serija prati podrijetlo FIFA-e kako bi se uočio i naglasio trenutak kada se počela oblikovati kultura korupcije među njenim članovima, a koja je kulminirala optužnicom protiv 14 članova FIFA-e 2015. godine za reketarenje, prijearu i pranje novca. Kako je FIFA financijski rasla, tako je raslo i njena interna sloboda ponašanja i donošenja odluka. J. Havelange, predsjednik FIFA-e od 1974. do 1998. godine, godinama je primao mito od ISL-a (International Sport and Leisure) kako bi tvrtka mogla održati svoj monopol nad sponzorskim ugovorima, a posebno na sve vrijednijim pravima Svjetskog prvenstva (FIFA Uncovered 2022).

S. Blatter 1998. nasljeđuje Havelangea na čelu organizacije. U periodu od 17 godina, dakle od dolaska na FIFA-ino čelo do zabrane koju mu je FIFA izrekla 2015. godine, Blatter je tijekom svoga mandata udvostručio poslovanje ove organizacije. Serija dalje analizira razne Blatterove poslovne dogovore te optužbe za mito te ostale poslove tijekom četiri uzastopna mandata. Unatoč uhićenjima nekih od ključnih dužnosnika FIFA-e koji su se našli pokraj Blattera pred optužbama za korupciju 2015. godine, savez je, ipak, po peti put izabrao Blattera mandat. Nekoliko mjesecima kasnije, Blatter formalno podnosi ostavku. O pravim razlozima odlaska s FIFA-ine čelne pozicije može se samo nagađati, no vrlo je vjerojatno da je odabir Katara kao domaćina Prvenstva bio jedan od razloga.

Suvremeno ropstvo

Suvremeno ropstvo predstavlja kompleksan fenomen u kontekstu ljudskih prava. Prema Anti-Slavery Internationalu, ropstvo dolazi u nekoliko oblika, a najčešći su: prisilni rad, prisilni brak,

trgovina ljudima te oblici dječjeg rada. Jednako tako, ropstvo se često opisuje kao „držanje ljudi na radnom mjestu putem sile, prijearu ili prisile u svrhu seksualnog iskorištavanja ili prisilnog rada radi robovlasnikovog izvlačenja profita.“ (Bunting i Quirk, 2018: 11).

Suvremeno ropstvo nije samo posljedica ekonomskog izrabljivanja, već i društvene strukture koja stvara marginalizirane zajednice i pojedince koji su skloni eksploataciji. U nekim slučajevima suvremeno ropstvo je povezano s konfliktima u državama i/ili regijama, a često su žrtve pripadnici manjinskih skupina (63). Suvremeno ropstvo nerijetko ostaje skriveno i nevidljivo; ono može biti skriveno u etapama opskrbenog lanca, a najčešće se pojavljuje u industriji tekstila i poljoprivrede (8).

Nakon ukidanja ropstva u većini razvijenih zemalja tijekom devetnaestog i dvadesetog stoljeća, praksa ropstva postupno se metamorfirala iz službeno odobrenog sustava poslovanja temeljenog na pravnim odlukama i etničkoj distinkciji u moderan oblik radnog izrabljivanja koji je kriminaliziran i preseljen na (ne)formalnu ekonomiju. Iako takav razvoj predstavlja poteškoće pri definiranju ropstva u suvremenom dobu, zakonska oznaka sadržana u Konvenciji Lige naroda o ropstvu iz 1926. godine kritična je referentna točka za suvremena tumačenja ropstva; Konvencija definira ropstvo kao „status ili stanje osobe nad kojom se ostvaruju bilo koje ili sve ovlasti povezane s pravom vlasništva.“ Tako su ljudi u oblicima suvremenog ropstva prisiljeni na rad pod prijeljnom, u vlasništvu ili pod kontrolom „poslodavca“, dehumanizirani i fizički sputani ili ograničeni u slobodi kretanja (231-232).

S obzirom na činjenicu da je novčenje u ropstvo najčešće tajno i da radnici neće dobrovoljno ući na tržište robovskog rada, poduzeća i posrednici

moraju imati pristup „odgovarajućoj ponudi“ robovskog rada. Slično kao i opskrbi lanac fizičkih proizvoda, opskrba „robom“ robovskog rada obično se sastoji od višekomponentnog lanca koji uključuje različite faze. U najširem smislu te faze obuhvaćaju regrutiranje, u kojem su pojedinci prisiljeni ili prevareni da uđu u opskrbni lanac; trgovinu ljudima, u kojoj se pojedinci prebacuju na radno mjesto i pripremaju za rad; i raspoređivanje, u kojem se radnici svrstavaju prema poslovima koje će obavljati. Faza trgovine ljudima po svojoj je prirodi višestapna – uključuje nekoliko faza kupnje i preprodaje te razne posrednike, uključujući agente koji imaju veliku ulogu u međunarodnoj trgovini. Oligopol dobro organiziranih i profitabilnih mreža posrednika više ili manje je povezan s poduzećima koja su uključena u raspoređivanje robova na mjesta rada. Stoga, „učinkovitost“ tih poduzeća uvelike ovisi o njihovoj izgradnji mreže koja osigurava odgovarajuću ponudu radne snage, bez privlačenja nepotrebnog vanjskog nadzora te koja je učinkovita u smislu minimiziranja troškova etapa (239).

Sustav kafala

Kada radnici iz Bangladeša, Nepala ili Indije dođu u Katar radi poboljšanja životnih uvjeta, odnosno „trbuhom za kruhom“, to čine uz pomoć sponzora. Kafala sustav simptomatičan je za zemlje Arapskog zaljeva, a glavnu ulogu ima sponzor (arap. kafeel). Iako prisutan i u Kuvajtu, UAE-u, Omanu, Saudijskoj Arabiji te Bahreinu, sustav kafala u svome najrigoroznijem obliku pronalazimo upravo u Kataru. Zbog izrazito niskog udjela domicilnog stanovništva koje je spremno raditi teške fizičke poslove, Katar uvelike ovisi o migrantskim radnicima

(Khan, 2014: 51). Upravo zbog manjka radne snage pred tako ambicioznim projektom, Katar je bio izrazito motiviran da zadrži svoje radnike što je dulje moguće, ali da ih i što više uvede. Da bi privukao radnike, Katar im je obećavao vertikalnu mobilnost, dobar posao i zaradu (Vox, 2022: 4:20-4:48).

U svome istraživanju, Khan (2014) ističe da kada strani radnik kroči na katarsko tlo, putovnica kao i ostali putni dokumenti su mu oduzeti kako ne bi „nenadano“ mogao napustiti državu. Isto tako, radnicima nije omogućeno mijenjanje sponzora jer ono nije zakonski regulirano. Tako su radnici primorani raditi teške fizičke poslove u dugim periodima, s malim ili nepostojećim pauzama tijekom nesnosnih pustinjskih vrućina. Prekovremeni sati nisu plaćeni. Kada radnici prime plaću ona je jedva dostatna da pokrije išta od troškova dolaska. Preostali iznos šalju svojim obiteljima, no on nije ni blizu onome što im je obećano. Nadodajmo još da u rijetkim slučajevima kada se radniku odobri viza za izlazak iz zemlje, on je taj koji snosi troškove povratka u domovinu. Napose, zakonom je određeno da sponzor snosi troškove liječničkih pregleda, odnosno liječenja u slučaju povreda, kao i troškove smještaja te putne troškove. Te se klauzule u sustavu kafale nitko od poslodavaca ne drži (52), stoga radnik snosi sve troškove puta, boravka, liječenja i odlaska. Čitav proces zapošljavanja stranih radnika cikličkog je karaktera. Naime, katarske tvrtke unajme međunarodne agencije za zapošljavanje koje pronalaze radnike. Radnicima su obećani dobro plaćeni poslovi, ali za iste moraju unaprijed izdvojiti nezakonite naknade za zapošljavanje, liječničke testove, putovnice, letove te vize (Vox, 2022: 4:29-4:49).



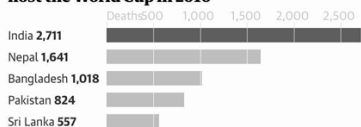
Kadar 1. Proces koji radnici prolaze kako bi dobili ugovor o radu (Vox, 2022: 4:49).

U reportaži DW-a iskazano je da radnici ustvari rade preko nekoliko kooperanata (engl. subcontractors) što otežava praćenje lanca odgovornosti (DW Documentary, 2022: 4:46-4:51). Katarski kooperanti obično su tvrtke ili pojedinci koje angažira primarni izvođač za obavljanje određenih zadataka ili pružanje specijaliziranih usluga na građevinskom ili drugoj vrsti projekta. Kooperanti su uključeni u različite faze projekta, uključujući projektiranje, izgradnju, instalaciju i održavanje. Stoga, uzevši u obzir sve aktere unutar ovakvog sustava zapošljavanja, se može reći da je posrijedi transnacionalna mreža izrabljivanja. U kontekstu loših uvjeta u kojima migrantski radnici rade i žive tijekom boravka u Kataru, u javnosti su se počele pojavljivati informacije o smrti radnika. Iako je Katar pokušao, te i dalje pokušava, zatajiti takve podatke, mnoge međunarodne udruge i organizacije za zaštitu ljudskih prava, prava radnika i migranata apelirale su na činjenicu da je broj preminulih radnika u stvarnosti veći nego što Katar priznaje.

Smrt radnika tijekom izvršavanja radova

Uoči SP-a sve je više medijskih natpisa aludiralo na živote koji su izgubljeni zbog iznimno nehumanih radnih i životnih uvjeta migrantskih radnika. Dok neki makabristički natpisi navode brojke od nekoliko stotina mrtvih³, Guardian (2021) navodi skoro 7000 umrlih. UN-ova Međunarodna organizacija rada (ILO, 2021) navodi 6500 poginulih radnika u proteklih 10 godina, no naglašavaju da nemaju konkretne podatke koji postotak otpada na prirodne smrti, a koji na posljedice izrabljivanja. Jednako je tako potrebno naglasiti da je Katar sustavno odbijao vršiti obdukcije mnogih migrantskih radnika (Insider Business, 2022).

There have been 6,750 deaths of south Asian migrants since Qatar was awarded the right to host the World Cup in 2010



Guardian graphic | Source: Supreme Council of Health (Qatar), Embassy of India (Qatar), Embassy of Nepal (Qatar), Foreign Employment board (Nepal), Wage Earners' Welfare Board (Bangladesh), Embassy of Sri Lanka (Qatar), Figures 2011 to late 2020 for nationals from India, Nepal, Bangladesh and Sri Lanka. Pakistan figures from 2010 to 2020

Tablica 1. Broj umrlih radnika u Kataru tijekom priprema za SP u nogometu (Pattisson et al., 2021).

Ovdje treba indicirati da ovo nikako nisu konačne brojke poginulih radnika pri izgradnji katarske infrastrukture jer za veliki dio njih nema preciznih podataka o uzrocima smrti. Naime, za smrt mnogih prekarne migrantskih

³Mngqosini, S. (2022). Qatar World Cup chief says between 400 and 500 migrant workers have died in projects connected to the tournament. Preuzeto s <https://edition.cnn.com/2022/11/29/football/qatar-world-cup-migrant-worker-deaths-spt-intl/index.html>

radnika katarske vlasti jednostavno odbijaju preuzeti odgovornost. Katarske vlasti negiraju toliki broj umrlih. Ipak, kao najčešći uzrok smrti navode akutni srčani udar uzrokovan prirodnim putem (The Guardian, 2021). Dakako, situacija je kompleksnija nego kakvom je Katar prikazuje.

Potrebno je uzeti u obzir da iza statističkih podataka stoje tisuće shrvanih obitelji čija agonija i dalje traje jer se za mnoga tijela ne zna gdje se nalaze niti hoće li ona ikada biti vraćena u svoje matične države. Amnesty International (2022) situaciju jasnije objašnjava:

„Tijekom posljednjeg desetljeća, tisuće radnika vratili su se svojim domovima u ljesovima, bez da je njihovim voljenima pruženo ikakvo objašnjenje. Ekstremna vrućina i iscrpljujući radni uvjeti vjerojatno su doprinijeli stotinama smrtnih slučajeva u Kataru, ali bez temeljitih istraga pravi opseg izgubljenih života zauvijek će ostati nepoznat.“⁴

Dakle, u želji da poboljšaju svoje životne uvjete, kao i uvjete svojih obitelji, tisuće radnika južne Azije došlo je u Katar. Veliki dio njih nije mogao ni zamisliti da će to biti mjesto gdje će im životi biti dokinuti. Mnogi od njih, vrativši se u svoje matične zemlje, ostali su zaduženiji nego što su bili kada su otišli u potragu za boljom budućnošću ili su (p)ostali nesposobni za ikakav daljnji rad upravo zbog posljedica iznimno teških fizičkih poslova koje su obavljali u Kataru.

Zaključak

FIFA-ino Svjetsko prvenstvo u nogometu trebalo je poboljšati globalni položaj Katara, odnosno repositionirati ga kao središte turizma, sporta te globalne trgovine. Katar je trebao biti predstavljen kao moderna sila u usponu koja zaslužuje poštovanje (Blake, 2022). Umjesto toga, postalo je jasno kako su katarski čelnici prekršili brojna ljudska prava – duge smjene rada, dekurtna mjesta boravka, rad po vrućini, oduzimanje putovnica i ostalih osobnih i putnih isprava. Naravno, Katar nije jedini odgovoran za eksploataciju; odgovorna je i FIFA, te su odgovorni razni državni i politički čelnici nacija-država, svi oni koji su na bilo koji način poticali i pridonijeli održavanju SP-a. Nogometno prvenstvo je okončano, a s njim i tisuće života migrantskih radnika. Iako reakcija javnosti i mnogih organizacija, udruga, momčadi i pojedinaca nije izostala, nije došlo do značajnih pomaka u snošenju posljedica. Katar zbog svoje monetarne moći vjerojatno neće snositi (pre)velike posljedice, stoga na globalnoj razini treba pojačati zalaganje i borbu protiv suvremenih oblika ropstva, netransparentnosti i korupcije.

Amnesty International. (2022). Qatar: Ongoing debate over migrant worker deaths exposes need for truth and compensation. Preuzeto s <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/11/qatar-ongoing-debate-over-migrant-worker-deaths-exposes-need-for-truth-and-compensation/>

Literatura

1. Bunting, A., & Quirk, J. (2018). *Contemporary Slavery: Popular Rhetoric and Political Practice*. Ohio University Press.
2. Gordon, D. (2022). *FIFA Uncovered*. Netflix.
3. Halliday, F. (1982). Labour Migration in the Arab World: The Ugly Face of the New Economic Order. *Labour, Capital and Society / Travail, Capital et Société*, 15(1): 8–22.
4. International Labour Organization (2021). One is too many: *The collection and analysis of data on occupational injuries in Qatar*. International Labour Office.
5. Khan, S. (2014). FIFA's Calling: Giving Qatar the Red Card. *Harvard International Review*, 36(1): 50–52.
6. Novak, K. (2016). *Ciganin, ali najljepši*. Zagreb: OceanMore.
7. Nye, Joseph S., Jr. 2005. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs Books.
8. Worden, M., & Human Rights Watch. (2015). Raising the Bar: Mega-Sporting Events and Human Rights. In *World report 2015: Events of 2014* (str. 34–44). Bristol University Press.

Ostali izvori:

1. Amnesty International. (29.11.2022.). *Qatar: Ongoing debate over migrant worker deaths exposes need for truth and compensation*. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/11/qatar-ongoing-debate-over-migrant-worker-deaths-exposes-need-for-truth-and-compensation/> (10. 4. 2023.).
2. Blake, H. (1.12.2022.). *Qatar's Tarnished World Cup*. URL: <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/qatars-tarnished-world-cup> (13.1. 2023.).
3. DW Documentary. 2022. *Soccer World Cup: Migrant laborers in Qatar*. Objavljeno studeni 7, 2022. YouTube, 12min. <https://www.youtube.com/watch?v=q4syhqFzfm&list=PLjJwee-Sl6AVhofNPNj1YA3wy6tLqdX9FJ&index=136> (12. 12. 2022.).
4. DW Documentary. 2022b. *Qatar - In the spotlight of the World Cup*. Objavljeno studeni 22, 2022. YouTube, 28min. <https://www.youtube.com/watch?v=ejd7Zmzr6r4&list=PLjJwee-Sl6AVhofNPNj1YA3wy6tLqdX9FJ&index=211> (12. 12. 2022.).
5. Insider Business. 2022. *The True Cost Of The Qatar 2022 World Cup*. Objavljeno listopad 22, 2022. YouTube, 12min. https://www.youtube.com/watch?v=2ALeYFi_1hg&list=PLjJwee-Sl6AVhofNPNj1YA3wy6tLqdX9FJ&index=244&t=19s (27. 12. 2022.).
6. Mngqosini, S. (12.12.2022.). *Qatar World Cup chief says between 400 and 500 migrant workers have died in projects connected to the tournament*. URL: <https://edition.cnn.com/2022/11/29/football/qatar-world-cup-migrant-worker-deaths-spt-intl/index.html> (20. 4. 2023.).
7. Pattison et al. (23. 2. 2021.). *Revealed: 6,500 migrant workers have died in Qatar since World Cup awarded*. URL: <https://www.theguardian.com/global-development/2021/feb/23/>

revealed-migrant-worker-deat hs-qatar-fifa-world-cup-2022 (2. 11. 2022.).

8. Vox. 2022. *How Qatar built stadiums with forced labor*. Objavljeno prosinac 1, 2022. YouTube, 11min.